

УДК 371.13:504(008)

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/64-2-57>

Світлана ЧЕРНИШОВА,

orcid.org/0000-0003-0284-2001

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри іноземних мов історичного та філософського факультетів

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

(Київ, Україна) sveta.chernyshova@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ КОМУНІКАТИВНОЇ ІНШОМОВНОЇ ОСВІТИ НА ГУМАНІТАРНИХ ФАКУЛЬТЕТАХ

Роль навчання полягає не тільки в оволодінні іноземною мовою студентів з відповідною мовною компетенцією, а також підготовка їх до розуміння культури, що сприятиме успішному спілкуванню з їх представниками вивченої мови. В статті розглядається поняття комунікативної іншомовної освіти та іншомовної компетентності при викладанні іноземної мови на гуманітарних факультетах. Аргументується потреба інакшого осмислення значення вивчення іноземної мови, яке має змінитися ширшим поняття іншомовної освіти.

В статті йдеться про те, що іноземна мова є відправною точкою у знайомстві з культурою її носіїв у найширшому розумінні цього слова, що дає розуміння про культуру, звичаї, архетипи та колективне буття суспільства упродовж віків.

В статті згаданий досвід Польщі, яка після вступу до ЄС зіткнулася з потребою іншої якості оволодіння іноземною мовою своїх громадян, що спричинило низку досліджень та відпрацювання методології на тему іншомовної освіти. Так на ранніх етапах інтеграції поляків у ЄС був поширений метод «критичних інцидентів», тобто ситуацій, які є прикладами міжкультурних конфліктів та аккультурний тренінг, які базуються на реальних чи уявних культурних відмінностях. Так студенти на основі власного досвіду чи теоретичних знаннях моделюють різні ситуації, що можуть виникати внаслідок культурних відмінностей і у групових заняттях пропрацьовують варіанти їх неконфліктного вирішення.

У статті відстоюється думка, що в умовах зростаючої глобалізації відбувається трансформація систем освіти у всіх країнах світу, спостерігається зміщення акцентів у сфері вивчення та викладання іноземних мов, усвідомлюється їх особлива роль в інтеграції освітніх систем та формуванні міжнародного ринку праці, що, у свою чергу, впливає на склад базових лінгводидактичних понять. Фахівці в галузі викладання іноземної мови та міжкультурної комунікації розглядають іншомовну освіту як важливий резерв соціально-економічних перетворень у країні, один з основних інструментів успішної життєдіяльності людини в полікультурному та мультилінгвальному співтоваристві людей та фактор культурного та інтелектуального розвитку та виховання особистості.

Ключові слова: *іншомовна освіта, культурознавчий підхід, мовна компетенція.*

Svetlana CHERNYSHOVA,

orcid.org/0000-0003-0284-2001

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Foreign Languages

History and Philosophy Faculties

Taras Shevchenko Kyiv National University

(Kyiv, Ukraine) sveta.chernyshova@gmail.com

FEATURES OF THE IMPLEMENTATION OF THE CONCEPT OF COMMUNICATIVE FOREIGN LANGUAGE EDUCATION AT HUMANITIES FACULTIES

The role of education consists not only in mastering a foreign language of students with appropriate linguistic competence, but also in preparing them to understand the culture, which will contribute to successful communication with their representatives of the learned language. The article examines the concept of communicative foreign language education and foreign language competence in teaching a foreign language at humanities faculties. The need for a different understanding of the meaning of foreign language learning is argued, which should be replaced by a broader concept of foreign language education. The article mentions the experience of Poland, which, after joining the EU, was faced with the need for a different quality of mastering a foreign language of its citizens, which caused a number of studies and development of methodology on the topic of foreign language education.

The article advocates the opinion that in the conditions of growing globalization, education systems are being transformed in all countries of the world, there is a shift in emphasis in the field of learning and teaching foreign languages, their special role in the integration of educational systems and the formation of the international labor market is being realized, which, in turn, affects the composition of basic linguistic didactic concepts. Specialists in the field of foreign language teaching and intercultural communication consider foreign language education as an important reserve of socio-economic transformations in the country, one of the main tools for the successful life of a person in a multicultural and multilingual community of people and a factor of cultural and intellectual development and personality education.

Key words: foreign language education, cultural studies approach, language competence.

Актуальність. Швидка інтеграція України до європейської спільноти ставить перед українцями низку вимог, чи не найголовнішою з яких є якісне володіння англійською мовою. Однак сьогодні мало знати лексику чи граматику, щоб справді стати частиною цивілізованого світу, ми маємо переосмислити методіку викладання англійської мови, зокрема на гуманітарних факультетах, що дозволить розвинути мовну компетенцію студентів, а в майбутньому фахівці до носіїв мови з розумінням культури, звичаїв, соціальної поведінки.

Саме на розвиток таких фахівців і спрямована методіка іншомовної освіти.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Сьогодні ми живемо в інтегрованому світі, де вивчення іноземної мови є пріоритетним не залежно від факультету. Так, щоб бути конкурентноздатним у будь-якій царині, кожен студент має оволодіти кількома іноземними мовами. Що, в свою чергу, ставить перед викладачами усе більше вимог, до якості навчання, де вивчення іноземної мови стає відправною точкою у вивченні культури, звичаїв та мислення носіїв мови, що вивчається.

Тому варто говорити, що традиційне поняття вивчення іноземної мови має змінитися ширшим поняття «іншомовна освіта», що передбачає вивчення не лише мови, а й культури, звичаїв, побуту, мислення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми. У 1965 році Ноам Хомський ввів у сучасну лінгвістику термін «компетенція» (Chomsky, 1965: 64) для позначення ідеального знання носія-слухача мови. Однак, рання генеративна трансформаційна модель граматики Хомського, заснована на понятті компетенції та ефективності, не врахувала реального використання мови в конкретному контексті.

Незважаючи на те, що ідеї, запропоновані Хомським, були революційними, не всі сприйняли їх з однаковим ентузіазмом. Багато (соціо)лінгвістів, психологів і антропологів критикували погляд Хомського, стверджуючи, що він не бере до уваги комунікативний вимір мови і що він зосеред-

жується лише на теорії граматики, не беручи до уваги відповідність соціокультурних особливостей висловлювання. Це спонукало таких авторів, як Кемпбелл, Уельс і Хаймс, запровадити термін «комунікативна компетентність», який, окрім граматичного аспекту мови Хомського, також включав контекстуальні чинники, тісно пов'язані з використанням мови.

Так Кембел та Вайс зазначали, що «найважливішою лінгвістичною здатністю є створення або розуміння висловлювань не стільки граматичних, скільки відповідних контексту, в якому вони зроблені» (Campbell, 1970: 248).

Цю тезу продовжив Дел Хаймс, який наполягав, що лінгвістична теорія є лише частиною ширшої теорії, яка містить у собі і комунікацію, і культуру. Додавши соціолінгвістичну перспективу до лінгвістичного погляду Хомського на компетенцію.

У 1983 році М. Канале зазначив, що слід розрізняти комунікативну компетенцію, яка відноситься до базових знань про правила спілкування, і фактичне спілкування. Він також визнав, що соціолінгвістична компетенція є надто широким поняттям, тому в його моделі соціолінгвістична компетенція стосується лише володіння соціокультурними правилами і він вводить окремий компонент, дискурсивну компетенцію, яку він визначає як здатність створювати «єдиний усний або письмовий текст у різних жанрах» (Canale, 1984: 113).

Наступним кроком у осмисленні терміну «компетенція» стали роботи Бахмана та Палмера, в яких вони додали ще один компонент, «прагматичну компетенцію». Прагматична компетенція стосується двох важливих аспектів використання комунікативної мови: відносини між мовними сигналами та їхніми референтами, з одного боку (тобто функціональні знання), і користувачами мови та контекстом спілкування, з іншого (тобто соціолінгвістична компетенція) (Laughlin, 2015: 35).

Мета статті. Проаналізувати особливості реалізації концепції комунікативної іншомовної освіти на гуманітарних факультетах.

Виклад основного матеріалу дослідження.

В умовах зростаючої глобалізації відбувається трансформація систем освіти у всіх країнах світу, спостерігається зміщення акцентів у сфері вивчення та викладання іноземних мов, усвідомлюється їх особлива роль в інтеграції освітніх систем та формуванні міжнародного ринку праці, що, у свою чергу, впливає на склад базових лінгводидактичних понять. Фахівці в галузі викладання іноземної мови та міжкультурної комунікації розглядають іншомовну освіту як важливий резерв соціально-економічних перетворень у країні, один з основних інструментів успішної життєдіяльності людини в полікультурному та мультилінгвальному співтоваристві людей та фактор культурного та інтелектуального розвитку та виховання особистості.

Вивчення іноземної мови стає відправною точкою у знайомстві з культурою її носіїв у найширшому її розумінні, припускаючи засвоєння знань не лише «про видатні зразки матеріальної та духовної діяльності представників своєї та інших культур як фонду світової культурної спадщини», а й «інформування студентів про свою та інші культури як приклади різноманітності форм колективного буття».

У зв'язку з цим особливу значимість набуває культурознавчий підхід до вивчення іноземних мов, теоретичне осмислення шляхів та способів інтеграції культурного компонента в систему викладання іноземної мови, а також дослідження, що розглядають мову як засіб прилучення до культури країни та її носіїв.

На цьому фоні традиційне трактування поняття «навчання іноземним мовам», втрачає свою актуальність, змінюючись ширшим поняттям – «іншомовна освіта», яка передбачає насамперед розвиток особистості студентів через вивчення мови та культури його носіїв і виводить на перший план, окрім навчального аспекту, освітню та виховну складові навчального процесу.

Сусідня з Україною Польща від початку вступу до ЄС почала активно впроваджувати теорії іншомовної освіти. Оскільки тісна співпраця поляків із європейцями ставила підвищені вимоги до комунікації з ними. Так польська дослідниця Моніка Кусяк-Пісовацька вважає, що «Популярним способом підвищення комунікативної компетенції є мікроетнографічний підхід, який передбачає вивчення тексту або перегляд відео матеріалів та обговорення їх міжкультурного змісту» (Kusiak-Pisowacka, 2018: 315).

Вивчення іноземної мови дає студенту відомості як країнознавчого, так і культурного харак-

теру, розвиває його мовні та інші здібності, формує вміння спілкуватися у різних життєвих ситуаціях, підвищує мотивацію до подальшого оволодіння мовою.

Так на ранніх етапах інтеграції поляків у ЄС був поширений метод «критичних інцидентів», тобто ситуацій, які є прикладами міжкультурних конфліктів. Корисною технікою виявлення такого було ведення студентами особистого щоденника під час подорожей сусідніми державами. Так процес писання про свій досвід може бути цінною нагодою для роздумів про іншомовні культури, а також може бути мірилом власних змін у своїх думках та сприйнятті.

Подібна техніка, яка може дозволити студентам випробувати своє ставлення до іноземних культур є акультурним тренінгом. Навчання базується на моделюванні, яке нагадують ситуації з реального життя та надають студентам можливість діяти й розуміти правила, які діють у різних культурах.

Студентам дається завдання, яке ілюструє ситуацію, яка може призвести до міжкультурних проблема. Вони грають свої ролі і пропонують рішення.

Учні відчують проблеми з якими дві культури можуть зіткнутися і шукають комунікативні способи їх нівеляції.

Важливим з погляду методики викладання іноземних мов є погляд на культуру, що вивчається, вироблений у рамках концепції іншомовної освіти. При методичному розгляді культури як системи індивідуально освоєних духовних цінностей виникає уявлення про чотири компоненти навчання:

- 1) знання про різні сфери буття;
- 2) досвід діяльності у певних сферах;
- 3) про творчість як перетворення та перенесення прийомів діяльності в нові, непередбачені умови;
- 4) відношення до діяльності та її об'єктів, співвіднесеного із системою цінностей людини.

Іншими словами, іншомовна культура є частиною загальної культури людства, яку студент опановує у процесі комунікативної іншомовної освіти у пізнавальному (*культурологічному*), розвивальному (*психологічному*), виховному (*педагогічному*) та навчальному (*соціальному*) аспектах.

Основним завданням лінгводидактичної моделі культури є духовне вдосконалення студентів з урахуванням іншомовної культури у її діалозі з рідною. Ця модель дає можливість студенту проникнути в ментальний простір народу країни мови, що вивчається, сприяти подоланню міжкультурного бар'єру на шляху до взаєморозуміння.

В даний час процес навчання на гуманітарних факультетах націлений на підготовку фахівця компетентного, відповідального, який володіє професією. Однак сьогодні спостерігається дедалі більша потреба у фахівцях, здатних здійснювати свою діяльність у міжнародних організаціях та компаніях, що автоматично потребує фахівців із глибоким знанням англійської мови.

Вивчення іноземної мови на гуманітарних факультетах є невід'ємним компонентом професійної підготовки фахівця будь-якого профілю, а високий рівень іншомовної комунікативної компетенції у наші дні розглядається як один із значущих компонентів професійної компетентності.

Зміст навчання на гуманітарних факультетах спрямований на різнобічне та цілісне формування особистості студента у його підготовці до майбутньої професійної діяльності. Особливу актуальність у сучасних умовах знаходить професійно орієнтоване навчання, націлене формування у студентів здібності іншомовного спілкування у конкретних професійних, ділових, наукових ситуаціях спілкування з урахуванням особливостей професійного мислення.

Процес навчання іншомовній культурі у вищій школі пов'язаний насамперед із її професійними аспектами, і її сутність визначається тим, що іншомовна культура спрямована на оволодіння професійною специфікою, властивою тому чи іншому народу. Випускник вишу, фахівець, який приїжджає на роботу в іншу країну, має бути підготовлений до виконання повсякденних професійних обов'язків. Незнання ним мови і норм професійного етикету може призвести до культурного шоку, який буде подо-

вано лише з набуттям нового розуміння життя та нових цінностей.

Основним завданням іншомовної освіти на гуманітарних факультетах є не тільки засвоєння лінгвістичних знань, умінь та навичок і необхідної інформації країн, а й розвиток пізнавальної компетенції та здатності до участі в міжкультурній комунікації.

Специфіка реалізації концепції комунікативної іншомовної освіти (на відміну від мовної) полягає у недостатній кількості годин, яка відводиться на вивчення іноземної мови, та високими вимогами до підсумкових компетенцій випускників, що потребує пошуку способів інтенсифікації та підвищення ефективності навчального процесу. При тому що курс іноземної мови на гуманітарних факультетах насамперед націлений на формування та розвиток базових компонентів іншомовної комунікативної компетенції (мовної та соціокультурної), у процесі її викладання особливо гостро відчувається потреба у навчальних матеріалах, що підвищують мотиваційний фон.

Всупереч поширеній думці, що у професійно орієнтованому курсі іноземної мови на гуманітарних факультетах варто віддавати перевагу суто прагматичним матеріалам, що забезпечують коло професійних потреб студентів, не слід недооцінювати їх яскраво виражений інтерес до творів художньої творчості: образотворчої, словесної, музичної, а також театру і кіно. Саме з цією недооцінкою, на наш погляд, пов'язана недостатня методична розробленість проблем використання таких творів у навчанні іноземної мови студентів нефілологічного профілю, при тому, що в інших галузях дидактики такі дослідження ведуться давно та плідно.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Avgousti, M.I. (2018). Intercultural communicative competence and online exchanges: A systematic review. *Computer Assisted Language Learning*, 31(8): 819–853. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09588221.2018.1455713> (дата звернення: 20.09.2022)
2. Halupka-Rešetar, S. (2019). Exploring communicative competence in English as a foreign language. Novi Sad: Novi Sad Faculty of Philology. URL: <http://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2019/978-86-6065-527-3> (дата звернення: 14.09.2022).
3. Jetesbaevna, J.G. (2020). Concepts of the communicativecumulative method of language learning in foreign philology. *Asian Journal of Multidimensional Research (AJMR)*, 9(8), 57–66.
4. Kusiak-Pisowacka, M. (2018). Intercultural Communicative Competence as a focus of Applied Linguistic Research in Poland. *Symposia Melitensia*, 14, 307–318.
5. Utkirov A., Gulamova N. Foreign languages teaching in non-linguistic higher education institutions, *Teaching foreign languages and applied linguistics*, 2018 year. https://www.researchgate.net/publication/348295642_Foreign_languages_teaching_in_non-linguistic_higher_education_institutions_Teaching_foreign_languages_and_applied_linguistics_2018_year.

REFERENCES

1. Avgousti, M.I. (2018). Intercultural communicative competence and online exchanges: A systematic review. *Computer Assisted Language Learning*, 31(8): 819–853. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09588221.2018.1455713> (дата звернення: 20.09.2022)

2. Halupka-Rešetar, S. (2019). Exploring communicative competence in English as a foreign language. Novi Sad: Novi Sad Faculty of Philology. URL: <http://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2019/978-86-6065-527-3> (дата звернення: 14.09.2022).

3. Jetesbaevna, J.G. (2020). Concepts of the communicativecumulative method of language learning in foreign philology. Asian Journal of Multidimensional Research (AJMR), 9(8), 57–66.

4. Kusiak-Pisowacka, M. (2018). Intercultural Communicative Competence as a focus of Applied Linguistic Research in Poland. Symposia Melitensia, 14, 307–318.

5. Utkirov A., Gulamova N. Foreign languages teaching in non-linguistic higher education institutions, Teaching foreign languages and applied linguistics, 2018 year. https://www.researchgate.net/publication/348295642_Foreign_languages_teaching_in_non-linguistic_higher_education_institutions_Teaching_foreign_languages_and_applied_linguistics_2018_year.